

Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi

Karimova Mukaddas Otajonovna –

Farg'ona davlat universiteti dotsenti,
pedagogika fanlari nomzodi

E-mail: muqaddas1960.ru@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7393-3061>

Muhammadjonova Muxlisaxon Odiljon qizi –

E-mail: hdfjd9083@gmail.com

Tel: +998 90 163-38-24

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari, pedagogik shart-sharoitlari hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari yoritilgan. Mustaqil ta'lim kompetentligining mazmuni, tarkibiy komponentlari va uni rivojlantirishga ta'sir etuvchi pedagogik omillar tahlil qilingan. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil bilim olish, o'z faoliyatini rejalashtirish, axborot resurslaridan samarali foydalanish, tanqidiy va ijodiy fikrlash hamda o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan texnologik yondashuvlar asoslangan. Mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etishda kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli va refleksiv yondashuvlarning ahamiyati ochib berilgan. Maqolada mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishning motivatsion, mazmuniy, faoliyatli va refleksiv bosqichlarini o'z ichiga olgan pedagogik texnologiya tavsiflangan.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, kompetentlik, bo'lajak o'qituvchi, pedagogik texnologiya, kasbiy tayyorgarlik, kompetensiyaviy yondashuv, o'z-o'zini rivojlantirish, refleksiya, ijodiy tafakkur, raqamli ta'lim resurslari.

Технология развития компетентности в области самостоятельного обучения у будущих учителей

Аннотация. В данной статье рассматриваются научно-теоретические основы развития компетентности в области самостоятельного обучения у будущих учителей, педагогические условия и возможности использования современных образовательных технологий. Анализируются содержание и структурные компоненты компетентности в области самостоятельного обучения, а также педагогические факторы, влияющие на её развитие. Обосновываются технологические подходы, направленные на формирование у будущих учителей навыков самостоятельного приобретения знаний, планирования собственной деятельности, эффективного использования информационных

ресурсов, критического и творческого мышления, а также самооценки. Раскрывается значение компетентностного, личностно ориентированного, деятельностного и рефлексивного подходов в организации самостоятельного обучения. В статье представлена педагогическая технология развития компетентности в области самостоятельного обучения, включающая мотивационный, содержательный, деятельностный и рефлексивный этапы.

Ключевые слова: самостоятельное обучение, компетентность, будущий учитель, педагогическая технология, профессиональная подготовка, компетентностный подход, саморазвитие, рефлексия, творческое мышление, цифровые образовательные ресурсы.

Technology for developing self-directed learning competence in future teachers

Annotation. This article examines the scientific and theoretical foundations of developing self-directed learning competence in future teachers, the pedagogical conditions required for its development, and the opportunities for applying modern educational technologies. The content and structural components of self-directed learning competence, as well as the pedagogical factors influencing its development, are analyzed. The article substantiates technological approaches aimed at developing future teachers' abilities to acquire knowledge independently, plan their learning activities, use information resources effectively, think critically and creatively, and assess their own learning outcomes. Particular attention is paid to the importance of competency-based, learner-centered, activity-based, and reflective approaches in organizing self-directed learning. The article describes a pedagogical technology for developing self-directed learning competence that includes motivational, content-related, activity-based, and reflective stages.

Keywords: self-directed learning, competence, future teachers, pedagogical technology, professional training, competency-based approach, self-development, reflection, creative thinking, digital educational resources.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, ilmiy-texnologik va pedagogik o'zgarishlar oliy pedagogik ta'lim mazmunini takomillashtirish, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini yangi sifat bosqichiga olib chiqish hamda ularning mustaqil bilim olish, o'z faoliyatini tashkil etish, kasbiy muammolarni hal qilish va uzluksiz o'zini rivojlantirish kompetentligini shakllantirishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, ta'lim jarayonining raqamlashtirilishi, axborot resurslarining kengayishi, innovatsion pedagogik texnologiyalarning joriy etilishi hamda kompetensiyaviy yondashuvning ustuvor ahamiyat kasb etishi bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish masalasini pedagogika fanining dolzarb ilmiy-amaliy muammolaridan biriga aylantirmoqda. Bugungi kunda pedagogik ta'limning asosiy vazifasi talabalarga tayyor bilimlarni yetkazish bilangina chegaralanmay, ularda mustaqil fikrlash, bilimlarni izlash, tanlash, tizimlashtirish, tahlil qilish, amaliy faoliyatda qo'llash hamda o'zlashtirilgan bilimlar asosida yangi pedagogik yechimlarni ishlab chiqish qobiliyatlarini rivojlantirishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish ularning kasbiy shakllanishi, pedagogik mahorati, ijodiy tafakkuri va innovatsion faoliyatga tayyorgarligini ta'minlovchi muhim pedagogik omil hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-sonli "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni ta'lim sohasidagi munosabatlarning huquqiy asoslarini belgilaydi.

Qonunda nazarda tutilgan ta'lim shakllari, ta'lim olish imkoniyatlari va ta'lim tizimini tashkil etish bilan bog'liq normalar mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni takomillashtirish uchun muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi [2]. Oliy pedagogik ta'limda kredit-modul tizimining qo'llanilishi, talabalarning individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish, mustaqil ta'lim topshiriqlarini differensiallashtirish, elektron ta'lim resurslaridan foydalanish va o'quv natijalarini kompetensiyaviy mezonlar asosida baholash zarurati ushbu yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Shu bilan birga, pedagogik amaliyotda mustaqil ta'limni tashkil etish bilan bog'liq ayrim muammolar mavjudligi kuzatiladi. Jumladan, talabalarning mustaqil bilim olish motivatsiyasining yetarlicha rivojlanmaganligi, mustaqil topshiriqlarning reproduktiv xarakterga egaligi, o'quv faoliyatini mustaqil rejalashtirish ko'nikmalarining sustligi, axborot manbalarini tanqidiy tahlil qilish tajribasining cheklanganligi hamda o'z-o'zini baholash va refleksiv faoliyat mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganligi mazkur muammoni chuqur tadqiq etishni talab qiladi.

Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilar uchun mustaqil ta'lim kompetentligining rivojlanganligi ikki tomonlama pedagogik ahamiyatga ega. Birinchidan, u talabaning shaxsiy-kasbiy rivojlanishini ta'minlaydi. Ikkinchidan, kelajakda o'qituvchi sifatida faoliyat yuritadigan mutaxassisning o'z o'quvchilarida ham mustaqil bilim olish, izlanish va ijodiy faoliyat ko'nikmalarini shakllantirishga zamin yaratadi. Demak, bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish nafaqat oliy ta'limning ichki pedagogik vazifasi, balki kelajak avlodning intellektual salohiyati, ijodiy faolligi va uzluksiz ta'limga tayyorgarligini ta'minlash bilan bog'liq strategik ahamiyatga ega jarayondir.

Mavzuning dolzarbligi quyidagi ilmiy-pedagogik ziddiyatlar bilan belgilanadi:

1. Jamiyatning mustaqil fikrlaydigan, ijodiy va innovatsion faoliyatga tayyor pedagog kadrlarga bo'lgan ehtiyoji bilan oliy pedagogik ta'limda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishning metodik ta'minoti o'rtasidagi ziddiyat.

2. Bo'lajak o'qituvchilardan mustaqil bilim olish va kasbiy rivojlanish talab etilishi bilan ularning o'z o'quv faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash ko'nikmalari o'rtasidagi nomuvofiqlik.

3. Raqamli ta'lim muhitining keng imkoniyatlari bilan mazkur imkoniyatlardan mustaqil ta'lim jarayonida samarali foydalanish texnologiyalarining yetarlicha tizimlashtirilmaganligi o'rtasidagi ziddiyat.

4. Kompetensiyaviy yondashuv asosida pedagog kadrlar tayyorlash zarurati bilan mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish mezonlari, ko'rsatkichlari va diagnostik vositalarini takomillashtirish ehtiyoji o'rtasidagi ziddiyat.

5. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va kasbiy qiziqishlarini hisobga olish zarurati bilan amaliyotda ayrim topshiriqlarning bir xil shaklda tashkil etilishi o'rtasidagi ziddiyat.

Mazkur ziddiyatlar bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishning ilmiy asoslangan, bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan, diagnostik va refleksiv mexanizmlarni o'z ichiga olgan pedagogik texnologiyasini ishlab chiqish zaruratini belgilaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

O'zbekiston pedagogika fanida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, mustaqil bilim olish faoliyatini tashkil etish, pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish va ta'lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida loyihalash masalalari muhim tadqiqot yo'nalishlaridan hisoblanadi. Mazkur muammoni milliy pedagogik tadqiqotlar doirasida o'rganishda N.A.Muslimov, O'.Q.Tolipov, M.Usmonboyeva, N.N.Azizxo'jayeva, B.X.Xodjayev va boshqa pedagog olimlarning kasbiy ta'lim, pedagogik texnologiyalar, pedagogik kompetentlik hamda ta'lim metodologiyasiga

oid ilmiy ishlari nazariy asos sifatida ko'rib chiqilishi mumkin. Xususan, N.A.Muslimovning kasbiy-pedagogik tayyorgarlik va kasbiy kompetentlik bilan bog'liq tadqiqotlari bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanishini o'rganish uchun ahamiyatlidir. O'.Q.Tolipov va M.Usmonboyevaning pedagogik texnologiyalar bilan bog'liq ilmiy-metodik ishlari mustaqil ta'limni loyihalash, pedagogik metodlarni tanlash va ta'lim natijalarini baholash masalalarini o'rganishda metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. N.N.Azizxo'jayeva va B.X.Xodjayevaning pedagogik ta'lim hamda ta'lim nazariyasiga oid ishlari esa mustaqil ta'limning didaktik tamoyillari va ta'lim jarayonini tashkil etishning umumiy pedagogik asoslarini aniqlashtirishda ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, mazkur olimlarning umumiy pedagogik qarashlarini aynan "mustaqil ta'lim kompetentligi" tushunchasiga berilgan bevosita ta'rif sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan to'g'ri bo'lmaydi. Ularning tadqiqotlari mavzuning tegishli nazariy yo'nalishlarini asoslashda qo'llanishi lozim.

Mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish masalasini ilmiy jihatdan tadqiq etishda, avvalo, "mustaqil ta'lim", "kompetensiya", "kompetentlik", "mustaqil ta'lim kompetentligi" va "rivojlantirish texnologiyasi" tushunchalarining mazmun-mohiyatini aniqlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqil ta'lim - ta'lim oluvchining belgilangan yoki mustaqil tanlangan o'quv maqsadlariga erishish uchun bilimlarni izlash, o'zlashtirish, tahlil qilish, umumlantirish va amaliyotga tatbiq etishga qaratilgan, pedagogik rahbarlik hamda o'zini o'zi boshqarish uyg'unligida amalga oshiriladigan maqsadli o'quv-bilish faoliyatidir. Mazkur tushuncha faqat auditoriyadan tashqarida bajariladigan topshiriqlar majmuasini anglatmaydi. Mustaqil ta'lim talabaning o'quv faoliyatida faol subyekt sifatida ishtirok etishi, bilim olish jarayoniga ongli munosabatda bo'lishi, shaxsiy ta'lim maqsadlarini belgilashi va o'z rivojlanish natijalarini baholashini nazarda tutadi.

Kompetensiya muayyan faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka, tajriba va munosabatlar majmuasini ifodalasa, kompetentlik mazkur imkoniyatlardan real faoliyat sharoitida maqsadga muvofiq foydalanish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Shundan kelib chiqib, mustaqil ta'lim kompetentligi bo'lajak o'qituvchining shaxsiy va kasbiy rivojlanish ehtiyojlarini anglagan holda mustaqil ta'lim maqsadlarini belgilash, o'quv-bilish faoliyatini rejalashtirish, axborot resurslaridan samarali foydalanish, bilimlarni mustaqil o'zlashtirish, pedagogik muammolarni hal etish, o'z faoliyatini nazorat qilish, baholash va takomillashtirishga tayyorligi hamda qobiliyatini ifodalovchi integrativ kasbiy-shaxsiy sifat sifatida talqin etilishi mumkin. Ushbu ta'rifga ko'ra, mustaqil ta'lim kompetentligi bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan motivatsion, kognitiv, faoliyatli, axborot-texnologik va refleksiv komponentlarning yaxlit tizimini tashkil etadi. Motivatsion-qadriyatli komponent bo'lajak o'qituvchining mustaqil bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyoji, kasbiy rivojlanishga intilishi, o'z ustida muntazam ishlashga tayyorligi hamda ta'lim faoliyatining shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatini anglashini ifodalaydi.

Mazkur komponent mustaqil ta'lim faoliyatining ichki harakatlantiruvchi kuchi hisoblanib, talabaning bilim olish jarayonidagi faolligi, tashabbuskorligi, mas'uliyati va qat'iyatligini belgilaydi. Mustaqil ta'lim kompetentligining rivojlanishi talabaning tashqi nazorat asosida topshiriq bajarishdan ichki motivatsiyaga asoslangan ongli ta'lim faoliyatiga o'tishi bilan tavsiflanadi.

Kognitiv komponent mustaqil ta'limni tashkil etish uchun zarur bo'lgan nazariy bilimlar, metodologik tasavvurlar, o'quv strategiyalari va bilish usullarini qamrab oladi. Uning mazmunini axborotlarni izlash, saralash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlantirish, muammoli vaziyatlarni aniqlash va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga oid bilimlar tashkil etadi. Bo'lajak o'qituvchi mustaqil ta'lim jarayonida tayyor ma'lumotlarni o'zlashtirib ularning ilmiy ishonchliligini tekshirish, turli manbalardagi qarashlarni qiyoslash hamda o'zining asoslangan munosabatini shakllantirish ko'nikmalariga ega bo'lishi zarur.

Faoliyatli-amaliy komponent mustaqil ta'lim jarayonida o'zlashtirilgan bilimlarni real o'quv va kasbiy vaziyatlarda qo'llash, topshiriqlarni mustaqil bajarish, muammolarni hal qilish va ijodiy natijalar yaratish qobiliyatini ifodalaydi.

Mazkur komponent doirasida bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil dars ishlanmalarini tayyorlashi, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishi, o'quv loyihalarini ishlab chiqishi, metodik materiallar yaratishi va tadqiqot faoliyatida ishtirok etishi muhim o'rin tutadi.

Axborot-texnologik komponent raqamli ta'lim resurslari, elektron kutubxonalar, masofaviy ta'lim platformalari, interaktiv dasturlar va sun'iy intellektga asoslangan vositalardan maqsadli hamda mas'uliyatli foydalanish ko'nikmalarini qamrab oladi. Mazkur komponent mustaqil ta'lim faoliyatining zamonaviy axborot muhitiga moslashuvini ta'minlaydi. Bunda bo'lajak o'qituvchilarning raqamli axborot savodxonligi, elektron resurslarni tanlash, raqamli kontent yaratish, mualliflik huquqlariga rioya qilish va axborot xavfsizligini ta'minlash ko'nikmalarini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Refleksiv-baholash komponenti bo'lajak o'qituvchining o'z mustaqil ta'lim faoliyatini tahlil qilishi, erishilgan natijalarni belgilangan maqsadlar bilan taqqoslashi, mavjud kamchiliklarni aniqlashi va kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashini ifodalaydi.

Refleksiya mustaqil ta'limning yakuniy bosqichi bilangina cheklanmay, butun o'quv jarayonini boshqarishning muhim mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Demak, mustaqil ta'lim kompetentligining mazmuni bilimlarni mustaqil o'zlashtirish bilan bir qatorda shaxsning o'z bilish faoliyatini ongli boshqarishi, kasbiy rivojlanish strategiyasini belgilashi va o'z faoliyati natijalari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishini ham qamrab oladi.

NATIJAR VA MUHOKAMA

Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish texnologiyasining pedagogik mohiyati ta'lim oluvchini bilim olish jarayonini rejalashtiruvchi, boshqaruvchi, nazorat qiluvchi va takomillashtiruvchi faol subyekt sifatida shakllantirishga asoslanadi. Mazkur texnologiya ta'lim maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari, tashkiliy shakllari, baholash mezonlari va kutilayotgan natijalarning o'zaro uzviy bog'liqligini ta'minlovchi yaxlit pedagogik tizim sifatida qaraladi.

Texnologiyaning asosiy maqsadi bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim faoliyatini samarali tashkil etish, bilimlarni mustaqil o'zlashtirish, kasbiy muammolarni ijodiy hal qilish, o'zini o'zi rivojlantirish va uzluksiz ta'limga tayyorlikni ta'minlovchi kompetentlikni rivojlantirishdan iborat. Ushbu maqsadga erishishda kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli, tizimli, refleksiv va texnologik yondashuvlarning o'zaro integratsiyasi muhim ahamiyatga ega.

Kompetensiyaviy yondashuv mustaqil ta'lim natijalarini faqat o'zlashtirilgan bilimlar hajmi orqali emas, balki talabaning bilimlarni real pedagogik faoliyatda qo'llash imkoniyatlari asosida baholashni nazarda tutadi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv talabalarning individual qobiliyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari, o'zlashtirish sur'ati va kasbiy maqsadlarini hisobga olgan holda mustaqil ta'limni tashkil etishni taqozo etadi. Faoliyatli yondashuv mustaqil ta'lim kompetentligini amaliy faoliyat, muammoli topshiriqlar, loyiha ishlari, tadqiqot faoliyati va kasbiy vaziyatlarni hal etish orqali rivojlantirishga asoslanadi. Tizimli yondashuv mustaqil ta'limning barcha tarkibiy qismlarini o'zaro bog'liq pedagogik tizim sifatida tashkil etishga xizmat qiladi. Refleksiv yondashuv talabalarning o'z faoliyatini muntazam tahlil qilish, o'zlashtirish natijalarini baholash va individual rivojlanish yo'nalishlarini belgilash ko'nikmalarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Texnologik yondashuv esa mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish jarayonini aniq maqsad, bosqich, pedagogik vosita, tashkiliy shart-sharoit va diagnostik mezonlar asosida loyihalash imkonini beradi. Mazkur yondashuvlarning integratsiyasi mustaqil ta'limni tasodifiy topshiriqlar majmuasidan aniq natijaga yo'naltirilgan, boshqariladigan va baholanadigan pedagogik jarayonga aylantiradi.

**Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish
texnologiyasini**

Bosqichlar	Pedagogik mazmuni	Kutiladigan natija
1.Diagnostik-motivatsion	Mustaqil ta'limga tayyorgarlik darajasini aniqlash, motivatsiyani rivojlantirish	Mustaqil ta'limga ongli munosabat
2.Maqsadli-loyihalash	Individual ta'lim maqsadlari va faoliyat rejasini ishlab chiqish	Mustaqil ta'limni rejalashtirish
3.Faoliyatli-texnologik	Muammoli, loyihaviy, tadqiqot va raqamli topshiriqlarni bajarish	Amaliy mustaqil ta'lim ko'nikmalari
4.Refleksiv-korreksion	O'z-o'zini baholash, tahlil qilish va faoliyatga tuzatish kiritish	Refleksiv kompetentlik
5.Natijaviy-diaagnostik	Kompetentlik darajasini baholash va rivojlanish dinamikasini aniqlash	Mustaqil ta'lim kompetentligining rivojlanganlik darajasi

Birinchi bosqichda talabalarning mustaqil ta'limga bo'lgan munosabati, motivatsiyasi, bilimlarni mustaqil o'zlashtirish ko'nikmalari va o'zini o'zi boshqarish imkoniyatlari aniqlanadi.

Ikkinchi bosqichda individual ta'lim maqsadlari belgilanib, mustaqil ta'lim topshiriqlari, o'quv resurslari, bajarish muddatlari va baholash mezonlari rejalashtiriladi.

Uchinchi bosqichda muammoli ta'lim, loyiha metodi, keys-stadi, tadqiqotga yo'naltirilgan topshiriqlar, elektron portfolio va raqamli ta'lim platformalari orqali mustaqil faoliyat tashkil etiladi.

To'rtinchi bosqichda talabalar o'z faoliyati natijalarini tahlil qiladi, erishilgan yutuqlar va mavjud kamchiliklarni aniqlaydi, o'z-o'zini baholash hamda refleksiv kundalik yuritish orqali rivojlanish strategiyasiga o'zgartirishlar kiritadi.

Beshinchi bosqichda mustaqil ta'lim kompetentligining rivojlanganlik darajasi belgilangan mezon va ko'rsatkichlar asosida baholanadi.

Ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishning quyidagi jihatlarini chuqurroq tadqiq etish maqsadga muvofiq: Birinchidan, mustaqil ta'lim kompetentligining tarkibiy tuzilmasini bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatiga qo'yiladigan zamonaviy talablar asosida aniqlashtirish zarur.

Ikkinchidan, mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishning motivatsion, kognitiv, faoliyatli, axborot-texnologik va refleksiv komponentlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni pedagogik jihatdan asoslash muhimdir.

Uchinchidan, mustaqil ta'lim jarayonida individual ta'lim trayektoriyalari, raqamli resurslar, muammoli topshiriqlar va refleksiv baholash mexanizmlarini yagona texnologik tizimga integratsiyalash masalasi alohida ilmiy ahamiyatga ega.

To'rtinchidan, mustaqil ta'lim kompetentligining rivojlanganlik darajasini aniqlash uchun ishonchli diagnostik mezonlar, ko'rsatkichlar va baholash vositalarini ishlab chiqish talab etiladi.

Beshinchidan, ishlab chiqilgan texnologiyaning samaradorligini pedagogik tajriba-sinov ishlari orqali tekshirish, olingan natijalarni miqdoriy va sifat jihatidan tahlil qilish zarur. Shunday qilib, mavjud ilmiy qarashlar bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishning umumiy nazariy asoslarini belgilab bersa-da, ularni muayyan pedagogik shart-sharoitlar, texnologik bosqichlar va diagnostik mexanizmlar bilan uyg'unlashtirish mustaqil ilmiy tadqiqotning muhim yo'nalishini tashkil etadi.

Zimmerman yondashuvi bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishda maqsad belgilash, faoliyatni rejalashtirish, o'zini nazorat qilish va refleksiv baholash jarayonlarini bir butun tizim sifatida tashkil etish zarurligini asoslash imkonini beradi. Bu qarashga tayangan holda mustaqil ta'lim kompetentligini talabani o'z bilish

faoliyatini ongli boshqarish qobiliyati bilan uzviy bog'liq integrativ sifat sifatida talqin etish mumkin[3]. Ta'limni yangilash jarayonida talabaning mustaqil bilish faoliyatini rivojlantirish, individual o'quv strategiyalarini shakllantirish va o'zini o'zi rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirish muhim o'rin tutadi. Shu jihatdan bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi zamonaviy pedagogik ta'limni takomillashtirishning muhim vositalaridan biri sifatida qaralishi mumkin[1]. Raqamli ta'lim vositalari bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil ta'lim faoliyatini individuallashtirish, elektron resurslardan foydalanish, o'zlashtirish natijalarini kuzatish va refleksiv baholash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu sababli mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish texnologiyasining tarkibiga raqamli axborot bilan ishlash va elektron ta'lim resurslaridan samarali foydalanish ko'nikmalarini kiritish ilmiy-metodik jihatdan asosli hisoblanadi.[4]

Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish texnologiyasining samaradorligi muayyan pedagogik shart-sharoitlarning yaratilishi bilan belgilanadi.

Birinchi pedagogik shart-sharoit – mustaqil ta'limga nisbatan barqaror ichki motivatsiyani shakllantirish. Bunda talabalarning kasbiy qiziqishlari, individual ehtiyojlari va shaxsiy rivojlanish maqsadlarini hisobga olgan holda ta'lim faoliyatini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Mustaqil topshiriqlarning kelajakdagi pedagogik faoliyat bilan bog'lanishi talabalarning o'quv faoliyatiga ongli munosabatini kuchaytiradi.

Ikkinchi pedagogik shart-sharoit – mustaqil ta'lim mazmunini kasbiy faoliyatga yo'naltirish. Bunda nazariy bilimlarni amaliy pedagogik vaziyatlar bilan bog'lash, muammoli topshiriqlar, metodik loyihalar, tadqiqot ishlari va ijodiy vazifalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Uchinchi pedagogik shart-sharoit – mustaqil ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiallashtirish. Talabalarning tayyorgarlik darajasi, bilim olish sur'ati, qiziqishlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda turli murakkablikdagi topshiriqlarni ishlab chiqish mustaqil ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

To'rtinchi pedagogik shart-sharoit — raqamli ta'lim muhitidan samarali foydalanish. Elektron ta'lim platformalari, raqamli kutubxonalar, interaktiv resurslar, elektron portfolio va masofaviy ta'lim vositalari mustaqil ta'limning uzluksizligini ta'minlashga yordam beradi.

Beshinchi pedagogik shart-sharoit – refleksiv baholash va pedagogik teskari aloqani tizimli tashkil etish. Talabalarning o'z faoliyati natijalarini muntazam baholashi, yutuq va kamchiliklarini aniqlashi hamda kelgusi vazifalarni belgilashi mustaqil ta'lim kompetentligining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Oltinchi pedagogik shart-sharoit – pedagogik hamkorlik va mustaqillikning maqbul nisbatini ta'minlash. Mustaqil ta'lim pedagogik rahbarlikning butunlay yo'qolishini anglatmaydi. Aksincha, o'qituvchi maslahat beruvchi, yo'naltiruvchi, rag'batlantiruvchi va baholovchi vazifalarni bajarib, talabaning mustaqil faoliyatini bosqichma-bosqich kengaytirib borishi zarur. Mazkur pedagogik shart-sharoitlarning o'zaro uyg'unligi bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil ta'lim faoliyatini tizimli tashkil etish, kasbiy bilimlarni chuqurlashtirish va o'zini o'zi rivojlantirish kompetentligini shakllantirishga xizmat qiladi.

“Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi” mavzusidagi tadqiqotning ilmiy yangiligini quyidagi yo'nalishlarda shakllantirish mumkin.

Birinchidan, bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligining motivatsion-qadriyatli, kognitiv, faoliyatli-amaliy, axborot-texnologik va refleksiv-baholash komponentlaridan iborat integrativ tuzilmasini kasbiy-pedagogik faoliyat xususiyatlari asosida aniqlashtirish.

Ikkinchidan, mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishning diagnostik-motivatsion, maqsadli-loyihalash, faoliyatli-texnologik, refleksiv-korreksion va natijaviy-

diagnostik bosqichlarini o'zaro integratsiyalashga asoslangan pedagogik texnologiyasini takomillashtirish.

Uchinchidan, bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil ta'lim faoliyatini individuallashtirish, raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish, muammoli va loyihaviy topshiriqlarni kasbiy faoliyat bilan integratsiyalash hamda refleksiv baholashga asoslangan pedagogik shart-sharoitlarni asoslash.

To'rtinchidan, mustaqil ta'lim kompetentligining rivojlanganlik darajasini aniqlashga xizmat qiluvchi motivatsion, kognitiv, faoliyatli, texnologik va refleksiv mezonlar hamda ularning ko'rsatkichlarini ishlab chiqish.

Beshinchidan, ishlab chiqilgan texnologiyaning samaradorligini pedagogik tajribas-inov natijalari asosida aniqlash va mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqish. Bu bandlar ilmiy yangilikning taklif etilayotgan yo'nalishlari hisoblanadi. Ularni tadqiqotda erishilgan va isbotlangan natija sifatida ifodalash uchun mavjud ilmiy ishlar bilan qiyosiy tahlil hamda tajriba-sinov dalillari talab etiladi. Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning mazmuni shaxsning mustaqil bilim olish, o'quv-bilish faoliyatini ongli boshqarish, kasbiy muammolarni hal etish, o'z faoliyatini baholash va uzluksiz rivojlanishga tayyorligini shakllantirish bilan belgilanadi. Mazkur kompetentlik bo'lajak o'qituvchining kasbiy shakllanishini ta'minlovchi integrativ sifat sifatida namoyon bo'lib, motivatsion, kognitiv, faoliyatli, axborot-texnologik va refleksiv komponentlarning o'zaro uyg'unligini talab etadi.

Mavzuga oid ilmiy-nazariy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish muammosi xorijiy pedagogik tadqiqotlarda o'zini o'zi boshqarib o'rganish, uzluksiz ta'lim, raqamli kompetentlik va refleksiv faoliyat nuqtayi nazaridan o'rganilgan. Xususan, B.J. Zimmermanning o'zini o'zi boshqarib o'rganish nazariyasi, UNESCOning uzluksiz ta'limga oid konseptual qarashlari hamda DigCompEdu modelida belgilangan raqamli kompetentlik yo'nalishlari mazkur muammoning ilmiy-metodologik asoslarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish jarayonini kasbiy tayyorgarlik mazmuni bilan integratsiyalash, individual ta'lim trayektoriyalarini shakllantirish, raqamli ta'lim imkoniyatlaridan maqsadli foydalanish va refleksiv baholash mexanizmlarini takomillashtirish masalalari alohida ilmiy tadqiqotni talab etadi. Mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish texnologiyasining pedagogik mohiyati ta'lim jarayonida talabaning subyektlik pozitsiyasini mustahkamlash, uning mustaqil fikrlash, o'z faoliyatini rejalashtirish, ijodiy izlanish va o'zini o'zi baholash imkoniyatlarini kengaytirishga asoslanadi. Bunda kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli, tizimli, refleksiv va texnologik yondashuvlarning o'zaro integratsiyasi muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishning diagnostik-motivatsion, maqsadli-loyihalash, faoliyatli-texnologik, refleksiv-korreksion va natijaviy-diagnostik bosqichlarini o'z ichiga olgan pedagogik texnologiyani ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Mazkur texnologiya mustaqil ta'lim jarayonining maqsadga yo'naltirilganligi, izchilligi, individualligi va natijadorligini ta'minlash imkoniyatiga ega. Shuningdek, mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirishda talabalarning ichki motivatsiyasini shakllantirish, mustaqil topshiriqlarni kasbiy faoliyatga yo'naltirish, raqamli ta'lim muhitini yaratish, individual yondashuvni amalga oshirish va refleksiv baholashni tizimli tashkil etish muhim pedagogik shart-sharoitlar sifatida belgilanadi.

XULOSA

Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ta'lim kompetentligini rivojlantirish texnologiyasini ilmiy asosda takomillashtirish ularning kasbiy-pedagogik tayyorgarligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish, mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, ijodiy faolligini oshirish hamda uzluksiz kasbiy rivojlanishga tayyorligini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur jarayonni pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim vositalari, individual ta'lim strategiyalari va refleksiv baholash mexanizmlari asosida tashkil etish zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan, innovatsion faoliyatga tayyor va raqobatbardosh pedagog kadrlarni tayyorlashning muhim ilmiy-metodik omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. URL: <https://lex.uz/docs/-5013007> (murojaat sanasi: 04.08.2026).
2. UNESCO. (2021). Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris: UNESCO. ISBN: 978-92-3-100478-0.
3. O'zbekiston Respublikasi. (2020). Ta'lim to'g'risida. O'RQ-637-sonli Qonun, 23-sentabr.
4. Zimmerman, B.J. (2002). Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. Theory Into Practice, 41(2), 64–70.
5. Redecker, C. (2017). European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN: 978-92-79-73494-6. Elektron manba:
6. European Commission. (2017). European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. European Education Area.
- Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. – Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006. – 160 b.
7. Muslimov N.A., Qo'ysinov O.A. Mehnat ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'limni tashkil etish. Metodik qo'llanma. – Toshkent: TDPU, 2006. – 52 b.
8. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 416 b.
9. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan, 2006. – 262 b.